

ДИНАМІКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Д.е.н., проф. Балджи М.Д.
Одеський національний економічний університет

Останнім часом спостерігається загальне економічне зростання, пов'язане з активною експлуатацією природно-ресурсного потенціалу, інтенсивним порушенням екологічної підсистеми, внаслідок антропогенного навантаження на довкілля. Загострення соціальної та екологічної ситуації в Україні актуалізує проблему формування збалансованого економічного розвитку і вимагає прискіпливого дослідження соціо-еколого-економічних систем з позиції сталого економічного розвитку. В даному випадку економічне зростання виступає визначальним показником загального розвитку економіки, адже базується на збалансованому структурному перетворенні економічної підсистеми, неодмінному соціальному прогресі та удосконаленню управління, забезпечує збереження й збільшення виробничого потенціалу з впровадженням ефективних інноваційних.

Дослідження поняття соціо-еколого-економічних систем базується на положеннях загальної теорії систем і спирається на напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених еколого-економічної теорії. Основною причиною необхідності формування соціо-еколого-економічної системи виступає протиріччя між інтересами суспільства у збереженні і захисті навколишнього природного середовища та інтересами суб'єктів господарської діяльності, спрямованими на отримання максимального прибутку будь-яким чином. Це протиріччя обумовлено наявністю зовнішніх факторів, що виникають в процесі розвитку системи. В такій системі найважливішою домінантою постає єдність трьох складових: природи, населення і господарства, тому така система розуміється як сукупність взаємопов'язаних елементів демографічного, соціального, природничого, виробничого та інституційного характеру, без яких існування загальної системи неможливо.

Темпи економічного зростання України та її регіонів не можна вважати стійкою тенденцією в економічній динаміці, адже життєвий рівень населення залишається дуже низьким, що почасти пов'язано й з погіршенням стану довкілля. Однак нестійке економічне зростання створює передумови для реалізації серйозних кроків на шляху до стійкого економічного зростання, тому детальний аналіз економічного росту і його протиріччя вимагає глибокого дослідження економічних, екологічних та соціальних процесів не тільки в країні, але й за її регіонами.

Дослідження економічного розвитку соціо-еколого-економічної системи в межах окремого регіону дозволяє розглядати економічне

зростання не лише з позицій кількісного зростання величини валового продукту, а й включити до системи параметрів, поряд з економічними, соціальні та екологічні фактори росту.

На регіональному рівні узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку економіки регіону є валовий регіональний продукт (ВРП), який визначається як сума валової доданої вартості усіх видів економічної діяльності, включаючи чисті податки на продукти. Динаміка ВРП Південного регіону подана в таблиці 1.

Таблиця 1 - Динаміка валового регіонального продукту
Південного регіону, млн. грн. (за даними [1])

Адміністративно-територіальні утворення	Роки							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
АР Крим	9901	12848	16044	20874	27365	27396	32426	38220
Миколаївська область	7934	9553	11876	14767	19410	20336	24055	27633
Одеська область	17029	20762	24898	33116	46994	48647	53898	61499
Херсонська область	5200	6469	7565	9034	13174	13436	15649	18448

З точки зору системного підходу дослідження економічного розвитку регіону доцільно проводити по наступним блокам: соціальний – показує рівень та якість життя населення; екологічний – відображає стан довкілля; економічний – характеризує економічне зростання. Аналіз та оцінка цих складових дозволяють розглядати економічний розвиток з позицій сталості в межах системи, що розглядається.

Характер соціальної складової обумовлений створенням сприятливих умов для тривалого й здорового життя населення. Якість людського капіталу пов'язують, як правило, зі стабілізацією народжуваності, зростанням очікуваної тривалості життя, збільшенням рівня освіти й кваліфікації [2, с. 65].

Демографічна ситуація в Південному регіоні представлена в таблиці 2.

Аналізуючи соціальні показники можна зробити наступні висновки: в регіоні простежується природне скорочення населення, міграційний приріст простежується в Автономній республіці Крим та Одеській області за рахунок, в основному, азійських мігрантів. Чисельність життя поступово скорочується, а середня очікувана тривалість поступово (за виключенням АР Крим) збільшується. Крім цього, зменшується кількість закладів охорони здоров'я та чисельність науковців (за виключенням 2012 р. в Херсонській області).

Таблиця 2 - Динаміка основних показників демографічної ситуації Південного регіону за 2010 – 2012 рр. (за даними [3-6])

Показники	АР Крим	Миколаївська область	Одеська область	Херсонська область
Природний приріст (скорочення), Осіб	-5237	-5869	-7454	-4044
	-4145	-4412	-4463	-3743
	-2243	-3762	-3264	-3261
Міграційний приріст (скорочення), осіб	3,4	-0,3	5,1	-1,2
	3,6	-0,6	4,1	-1,2
	4,4	-0,9	10,1	-1,9
Чисельність населення, тис. осіб	1965,3	1189,5	2391,0	1093,4
	1963,5	1183,3	2388,7	1088,2
	1963,0	1178,2	2388,3	1083,4
Середня очікувана тривалість життя при народженні, р.	71,4	68,7	69,0	69,3
	70,8	68,7	69,8	69,8
	70,4	70,0	70,1	69,9
Кількість вищих та спеціальних навчальних закладів	62	43	84	47
	61	42	87	45
	57	44	82	44
Кількість закладів охорони здоров'я	91	72	143	71
	97	67	129	68
	88	54	119	63
Чисельність науковців, осіб	1451	1239	2828	810
	1255	1059	2663	667
	1100	904	2461	819

Примітка. Показники представлені у стовбцях по роках, відповідно, зверху вниз з 2010 по 2012 рр.

Базою економічного зростання мають бути інвестиції до основного капіталу. Динаміка капітальних інвестицій за 2010 – 2012 рр. показана на рисунку 1.

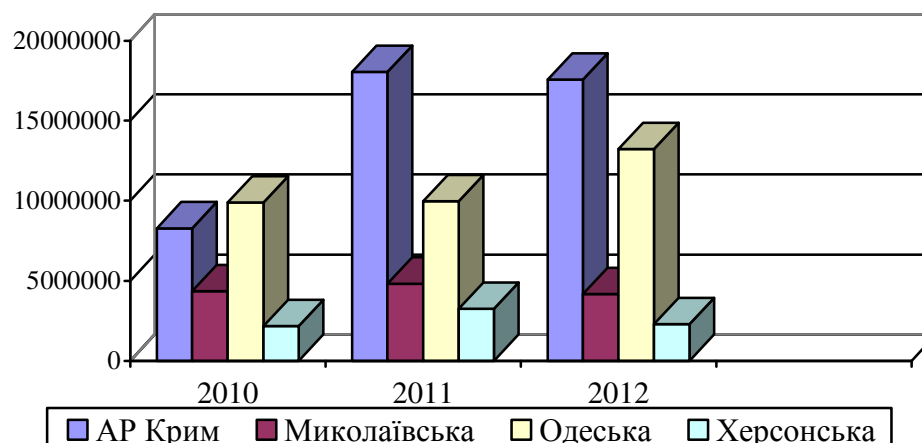

Рисунок 1 - Динаміка капітальних інвестицій в економіку Південного регіону за 2010 – 2012 роки, тис. грн. (за даними [3-6])

Рівень інвестиційної діяльності в регіоні нерівномірний, що обумовлено нестабільним станом розвитку економіки.

Визначальний вклад у збільшення обсягів виробництва промислової продукції зробили такі галузі, як: виробництво електроенергії, газу та води; виробництво харчових та інших продуктів; хімічна та нафтохімічна промисловість. Загальний обсяг промислового виробництва в регіоні збільшився на 0,4%.

Ключову позицію у виробничій структурі регіону відіграє агропромисловий комплекс, обсяг якого, за даними 2012 року, займає 37% від загального. Провідними напрямками АПК регіону виступають: рослинництво (вирощування зернових культур), виробництво плодово-ягідної продукції та винограду, птахівництво.

Одним з провідних напрямків розвитку економіки регіону виступає туризм. Хоча пік потоку туристів приходився на початок 2000-х років, дана галузь, завдяки модернізації, виходить на стабільні показники.

Стосовно екологічної складової – за останні три роки вона залишається незмінною. Кількість заповідних об'єктів та їх площа не змінилися. Динаміка викидів забруднюючих речовин зменшилась.

Практичним орієнтиром для управління сучасною економікою, відповідно до вимог якісного економічного розвитку в рамках соціо-еколого-економічної системи, може стати поєднання основ економічної теорії та стратегічного менеджменту. Існують кілька схем оцінки ситуації, які допомагають виявити структурну логіку розвитку системи. Для цього скористаємося матрицею МакКінсі, яка дозволяє оцінити кожен з видів економічної діяльності по двом напрямкам: привабливість та конкурентний стан (табл. 3).

Таблиця 3 - Матрична структура сучасного економічного розвитку Південного регіону

Привабливість господарюючого напрямку	Конкурентна позиція сфер економіки			
		Сприятлива	Середня	Слабка
	Висока	АПК (переможець)	Промисловість	Транспорт, зв'язок (переможена)
	Середня	Торгівля (переможець)	Інституційна складова	Охорона здоров'я (переможена)
Низька	Інвестиції (виробник прибутку)	Освіта	Наука та наукове обслуговуван ня (переможена)	

Висновки по матриці МакКінсі прямолінійні: з переможців мають бути вилучені інвестиції на користь переможених. Економіка

повинна підживлювати слабкі напрямки і переводити їх у розряд переможців. Значну роль у цьому процесі має відіграти держава, яка через інвестиційне середовище може намагатися перетворити середнього суб'єкта економіки в переможця. Таким чином розвиток системи має перебувати під контролем держави з позицій як бюджетних витрат, так і стимулювання конкретних видів діяльності.

Таким чином, проведені аналіз і оцінка ситуації в Південному регіоні дозволило сформулювати такі висновки та пропозиції:

1. Регіон володіє унікальними природно-кліматичними об'єктами туристично-рекреаційного призначення. Законодавство може зобов'язати дотримуватися режиму обмеженого природокористування, попереджати забруднення навколишнього середовища і відновлювати збиток, заподіяний природі за допомогою суттєвих санкцій і штрафів.

2. Економічне зростання у промисловості регіону формується завдяки збільшенню обсягів виробництва продукції сировинних галузей: енергетики, машинобудуванню, харчової промисловості. Даний факт свідчить про екстенсивний економічний розвиток регіону на основі енергоємного виробництва.

3. Негативні тенденції демографічних параметрів частково формують уявлення про соціальні проблеми системи.

4. Виникає негайна потреба у створенні сприятливих умов для розвитку освіти, науки та покращенню охорони здоров'я як ключових сфер, що забезпечують формування «економіки інноваційного напрямку» і адекватного їй людського капіталу.

5. Потрібен подальший розвиток і розширення матеріальної бази туристичного бізнесу як перспективного напрямку в формуванні сталого розвитку в структурі економіки регіону.

Література: 1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 2. Желаева С.Э., Сактоев В.Е., Цыренова Е.Д. Институциональные аспекты устойчивого развития социо-эколого-экономических систем разных типов / С.Э. Желаева, В.Е. Сактоев, Е.Д. Цыренова. – Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2005. – 156 с. 3. Офіційний сайт Головного управління статистики в Автономній Республіці Крим [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/index.php>. 4. Офіційний сайт Головного управління статистики у Миколаївській області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>. 5. Офіційний сайт Головного управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>. 6. Офіційний сайт Головного управління статистики у Херсонській області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/>.